

- Zakon Ukrainy..., 2003* – Закон України «Pro zahalnu seredniu osvitu» // Zahalna serednia osvita : zbirnyk normatyvno-pravovykh dokumentiv. – Kyiv, 2003. – Ch. I. – 436 s.
- Innovatsiini poshuky..., 2004* – Innovatsiini poshuky v suchasni osviti / za red. A. I. Danylenko, V. F. Pavlamarchuk. – Kyiv, 2004. – 220 s.
- Padalka, 2005* – Padalka O. S. Pedahohichni tekhnolohii / O. S. Padalka, L. M. Nisimchuk, I. O. Smoliuk, O. T. Shpak. – Kyiv, 2005. – 252 s.
- Ermakova, 1994* – Pedahohichni innovatsii u suchasni shkoli / za red. I. H. Ermakova. – Kyiv, 1994. – 88 s.
- Danylenko, 2000* – Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy: zb. nauk, prats / Za red. L. Danylenko. – Kyiv, 2000. – 308 s.
- Pedahohichni tekhnolohii ..., 1999* – Pedahohichni tekhnolohii. Dosvid. Praktyka. – Poltava, 1999. – 376 s.
- Sazonenko, 2003* – Perspektyvni osviti tekhnolohii / za red. H. S. Sazonenko. – Kyiv, 2003. – 560 s.
- Prokopenko, 2005* – Prokopenko I. F. Pedahohichni tekhnolohii: navch.posibnyk / I. F. Prokopenko, V. I. Yevdokymov. – Kharkiv : Kolehium, 2005. – 224 s.
- Sukhomlynskyi, 1977* – Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory : u 5 t. / V. O. Sukhomlynskyi. – Kyiv, 1977. – T. 3. – 426 s.
- Khymynets, 2004* – Khymynets V. V. Innovatsii v.suchasni shkoli / V. V. Khymynets. – Uzhhorod, 2004. – 168 s.
- Khymynets, 2007* – Khymynets V. V. Innovatsiina osvitiia diialnist / V. V. Khymynets. – Uzhhorod, 2007. – 362 s.

Надійшла до друку 13.08.2014.

УДК 378.147:613.955

Наталія Онищенко

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ І МОЛОДІ

У статті досліджуються педагогічні проблеми підготовки майбутніх учителів до збереження здоров'я дітей і молоді; розглядаються педагогічні аспекти застосування здоров'язбережувальної педагогіки у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів. Зазначається, що ефективність навчально-виховного процесу вищої школи має визначатися не лише формуванням професійної компетентності студентів, а й формуванням надійних соціальних орієнтирів, здатністю молодих спеціалістів адекватно протистояти молодіжним проблемам, що виникають у процесі професійного самовираження, і залишатися при цьому здоровими. Студенти педагогічних закладів – майбутні вчителі повинні стати гідними наставниками для своїх учнів, а тому формування здорового способу життя та збереження здоров'я дітей і молоді для них є невід'ємною складовою фахової компетенції вчителя не залежно від предметного спрямування. Доводиться, що погіршення стану здоров'я студентської молоді є актуальною проблемою сучасності та пов'язане з низьким рівнем їхньої культури здоров'я як світоглядної орієнтації, недостатньо повним, регулярним та вчасним медичним обстеженням, безвідповідальним ставленням самих студентів до свого здоров'я, недостатнім упровадженням здоров'язбережувальних заходів у навчально-виховний процес вищої педагогічної школи, відсутністю належної уваги викладачів до збереження здоров'я студентів. Усе вищезазначене підсилюється великим навчальним навантаженням студентів при недостатній фізичній активності, емоційним та психологічним напруженням під час заліково-екзаменаційних сесій, відсутністю матеріальних можливостей для оздоровлення під час канікул. Не викликає сумніву той факт, що погіршення стану здоров'я студентів обмежує їхні можливості професійного самовизначення, самовиховання та самореалізації, а добре здоров'я є дієвим чинником успішності навчання та високої працездатності. Зазначається, що за таких умов та внаслідок невизначеності соціальних інститутів виховання стосовно комплексного впливу на дітей актуальним є звернення до здоров'язбережувальної педагогіки.

Ключові слова: педагогічні проблеми, підготовка майбутніх учителів, здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна педагогіка, збереження здоров'я дітей і молоді, культура здоров'я, студентська молодь.

В статье исследуются педагогические проблемы подготовки будущих учителей к сохранению здоровья детей и молодежи; рассматриваются педагогические аспекты применения здоровьесберегающей педагогики в учебно-воспитательном процессе высших учебных заведений. Отмечается, что эффективность учебно-воспитательного процесса высшей школы должна определяться не только формированием профессиональной компетентности студентов, но и формированием устойчивых социальных ориентиров, способностью молодых специалистов адекватно противостоять молодежным проблемам, возникающим в процессе профессионального самовыражения, и оставаться при этом здоровыми. Студенты педагогических заведений – будущие учителя должны стать достойными наставниками для своих учеников, а потому формирование здорового образа жизни и сохранение здоровья детей и молодежи для них является неотъемлемой составляющей профессиональной компетенции независимо от предметного направления. Доказывается, что ухудшение состояния здоровья студенческой молодежи является актуальной проблемой современности и связано с низким уровнем их мировоззренческой ориентации на культуру здоровья, недостаточно полным, регулярным и своевременным медицинским обследованием, безответственным отношением самих студентов к своему здоровью, недостаточным внедрением здоровьесберегающих мероприятий в учебно-воспитательный процесс высшей педагогической школы, отсутствием должного внимания преподавателей к сохранению здоровья студентов. Все вышеперечисленное усиливается большой учебной нагрузкой студентов при недостаточной физической активности, эмоциональным и психологическим напряжением во время зачетно-экзаменационных сессий, отсутствием материальных возможностей для оздоровления во время каникул. Не вызывает сомнения тот факт, что ухудшение состояния здоровья студентов ограничивает их возможности профессионального самоопределения, самовоспитания и самореализации, а хорошее здоровье является действенным фактором успешности обучения и высокой работоспособности. Отмечается, что при таких условиях и вследствие неопределенности социальных институтов воспитания по комплексному воздействию на детей актуальным является обращение к здоровьесберегающей педагогике.

Ключевые слова: педагогические проблемы, подготовка будущих учителей, здоровье, здоровый образ жизни, здоровьесберегающая педагогика, сохранение здоровье детей и молодежи, культура здоровья, студенческая молодежь.

The article deals with the educational problems of teachers' training to a preservation of the children and young people's health; coincides with the pedagogical aspects of health-saving pedagogy in the educational process at higher educational institutions. It is noted that the effectiveness of the higher school educational process should be determined not only by forming the students' professional competence, but also by forming the sustainable social indicators, the ability of young professionals to confront youth problems adequately, arising in the course of a professional self-expression, and thus to keep a good health. Students of educational institutions, future teachers, must become worthy mentors for their students, hence promoting healthy lifestyle and health preserving of children and young people is an integral part of professional competence for them, regardless of subject areas. It is proven that the deterioration of the students' health is an urgent problem of our time and it is connected with the low level of their ideological orientation to a health culture, with not full, regular and timely medical examination, the students' irresponsible attitude towards their health, the inadequate implementation of health-saving measures in the educational process of higher pedagogical schools, the lack of teachers' adequate attention to maintaining the students' health. All of the above is reinforced by a large workload with insufficient physical activity, emotional and psychological stress in student's pass-fail and examination periods, a lack of economic opportunities for healthcare during holidays. The fact is certain that the deterioration of the students' health limits their opportunities for professional identity, self-education and self-realization; and a good health is an effective factor in their successful training and high working capacity. It is noted that the appeal to health-saving pedagogy is urgent under such conditions and because of the social educational institutions' uncertainty in a complex impact on children.

Key words: pedagogical problems, training of future teachers, health, healthy lifestyle, health-saving pedagogy, children and youth's health preserving, health culture, college students.

Постановка проблеми. Глобальна кризова ситуація в Україні в різних сферах життя за зневажливого та нерозумного ставлення людей до самих себе та навколишнього середовища, жадливого демографічного

становища зумовлює підвищення як індивідуальної, так і суспільної значущості питань розвитку, формування, збереження здоров'я дітей, підлітків, студентської молоді України, вчасної профілактики, лікування захворювань на початкових стадіях та корекції можливих відхилень у функціонуванні організму. За статистичними даними, дитяча смертність в Україні є найвищою в Європі, 80% вагітних жінок хворі (10 років тому ця цифра становила 30%), із тисячі новонароджених в Україні вмирає: у містах – 13, у селах – 14 дітей, 80% дітей хворіють. Зростає кількість дітей із порушеною спадковістю. До закінчення середньої школи 46% дітей набувають різних хронічних захворювань, 50% – морфофункціональних порушень. Український народ опинився перед реальною загрозою вимирання. Аналіз стану здоров'я випускників шкіл, які вступають до вищих закладів освіти, свідчить про те, що мало хто з них починає студентське життя абсолютно здоровим. Студенти, як ніхто інший, піддаються взаємовпливу системи «освіта-студент-середовище», тому вказані проблеми можуть і повинні бути врегульовані й сформовані через освіту та виховання. Ефективність навчально-виховного процесу вищої педагогічної школи має визначатися не лише формуванням професійної компетентності студентів, а також і формуванням надійних соціальних орієнтирів, здатністю молодих спеціалістів адекватно протистояти молодіжним проблемам, що виникатимуть у процесі професійного самовираження і залишатися при цьому здоровими. Студенти педагогічних закладів – майбутні вчителі – повинні стати гідними наставниками для своїх учнів, а тому формування здорового способу життя та збереження здоров'я дітей та молоді для них є невід'ємною складовою фахової компетенції вчителя не залежно від предметного спрямування. За таких умов та внаслідок невизначеності соціальних інститутів виховання стосовно комплексного впливу на дітей та молодь актуальним є звернення до здоров'язбережувальної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні дослідження акцентують увагу на психологічній та психічній складових здоров'я (А. Адлер, Є. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, Б. Скіннер, З. Фрейд, Є. Фром, К. Юнг та ін.). Серед вітчизняних науковців над означеною проблемою працювали О. Алексєєв (настрій і здоров'я); В. Ананьєв (психологія здоров'я), М. Боришевський (психологія самоактивності та суб'єктного розвитку особистості як саморегульованої соціально-психологічної системи); Л. Козак (структурно-інформаційна складова психічної компоненти здоров'я людини); М. Корольчук, В. Крайнюк, А. Косенко, Т. Кочергіна (психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я); Ю. Тарнавський (мистецтво бути здоровим); Д. Федотов (збереження психічного здоров'я); О. Хухлаєва (особливості психічного здоров'я студентів); О. Чебикін (проблема емоційної стійкості). Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, які присвячені підготовці майбутніх учителів до збереження здоров'я дітей та молоді,

означена проблема є актуальною і потребує детального розв'язання на теоретико-методичному рівні.

Мета написання статті – проаналізувати педагогічні проблеми підготовки майбутніх учителів до збереження здоров'я дітей і молоді; розглянути педагогічні аспекти застосування здоров'язбережувальної педагогіки у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Проблема погіршення стану здоров'я студентів та недостатньо ефективна підготовка їх до збереження здоров'я дітей і молоді є актуальною проблемою сучасності та пов'язана з низьким рівнем їхньої культури здоров'я як світоглядної орієнтації, недостатньо повним, регулярним та вчасним медичним обстеженням, безвідповідальним ставленням самих студентів до свого здоров'я, недостатнім упровадженням здоров'язбережувальних заходів у навчально-виховний процес вищої педагогічної школи, відсутністю належної уваги викладачів до збереження здоров'я студентів. Усе вищезазначене підсилюється великим навчальним навантаженням студентів при недостатній фізичній активності, емоційним та психологічним напруженням під час заліково-екзаменаційних сесій, відсутністю матеріальних можливостей для оздоровлення під час канікул. Не викликає сумніву той факт, що погіршення стану здоров'я студентів обмежує їхні можливості професійного самовизначення, самовиховання та самореалізації, а добре здоров'я є дієвим чинником успішності навчання та високої працездатності.

Актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів до збереження здоров'я дітей та молоді зростає в рамках проголошення Національною доктриною розвитку освіти у XXI ст. пріоритетними напрямками збереження та зміцнення здоров'я учнівської молоді; формування свідомої мотивації щодо здорового способу життя, навичок дбайливого ставлення до власного здоров'я та життя інших; уміння своєчасно приймати відповідальні рішення для запобігання шкідливим звичкам (палінню, вживанню алкоголю та наркотиків, раннім статевим стосункам тощо). Однак система вищої освіти недостатньо зорієнтована на сприяння виконанню цієї програми. Ефективне розв'язання поставлених завдань вимагає вибору нових соціальних і педагогічних технологій, які б сприяли формуванню у студентів стійкої спрямованості на здоровий спосіб життя, виховували б у них позитивні морально-ціннісні орієнтації на збереження власного здоров'я та здоров'я дітей і молоді.

Історико-педагогічний аналіз наукових джерел дозволив науковцям виокремити основні тенденції та особливості розв'язання проблеми формування здоров'я людини на різних етапах розвитку суспільства [Філь, 2003]. Так, до XIX ст. проблема формування здоров'я особистості переважно розглядалася в контексті медично-гігієнічного напрямку. У XIX ст. інтерес фахівців вийшов за межі суто гігієнічного розуміння здоров'я, питання здоров'я людини вирішувалися з позицій ідей філософії, психології, педагогіки (Дж. Локк, І. Песталоцці, Г. Сковорода,

К. Ушинський та ін.). Предметом особливої уваги педагогів у ХХ ст. стала організація рухової активності як ефективного методу збереження здоров'я людини. У цей час особливої актуальності набуває проблема впровадження в навчально-виховний процес оздоровчих заходів (Г. Ващенко, П. Лесгафт, А. Макаренко, О. Сухомлинський). Наприкінці ХХ ст. починається міжнародний рух до здоров'я через культуру (І. Матюшин, Ю. Мельник, В. Скумін). У контексті сучасних досліджень проблеми формування здоров'я (В. Бабич, О. Багнетова, В. Горащук, М. Гриньова, В. Кириленко, В. Климова, Г. Кривошеєва, В. Оржеховська, Л. Татарнікова та ін.) загально визнаною стає думка про те, що потреба в здоров'ї повинна трансформуватися в культурну потребу та стати нормою життя особистості.

Культура здоров'я молоді, зокрема студентської, є складовою духовної культури, однією з головних умов активного повноцінного життя не тільки в роки навчання, але й у майбутній професійній діяльності. Значимо, що формування культури здоров'я студентів не розпочинається тільки у вищих навчальних закладах, як, власне, й не закінчується в них. Проте саме в ці роки воно набуває особливого значення. Це пов'язано з тим, що для особистості вік 18-22 років є періодом духовно-культурної сенситивності, найбільш активного розвитку фізичних кондицій, інтелектуальної, моральної та естетичної сфери, становлення й стабілізації волі та характеру, оволодіння молодою людиною повним комплексом соціальних ролей дорослого. У цей період продовжує формуватися та стабілізуватися самосвідомість, яка виражається в задоволеності собою, самооцінці; усталюється певний студентський спосіб життя, що, як відомо, є одним з найважливіших, найвпливовіших чинників щодо здоров'я. Слід урахувати ще й те, що більша частина студентської молоді вже мають певні захворювання, які розвинулися під час навчання у школі.

Аналіз нормативно-правових актів світової спільноти та законодавства деяких країн Заходу щодо сприяння впровадженню здорового способу життя дає підстави зробити висновок, що зарубіжні країни дедалі більше виходять з необхідності забезпечення права людини на збереження та зміцнення здоров'я. Зокрема це передбачено Декларацією прав людини, Європейською соціальною хартією та іншими міжнародними документами. Проблема сприяння здоровому способу життя знаходить своє відображення в ряді спеціальних документів, що приймалися в ході регулярних міжнародних конференцій із проблем пропаганди здорового способу життя (Політична декларація Генеральної асамблеї ООН з профілактики неінфекційних та інфекційних захворювань і боротьби з ними (2011), нова європейська політика в охороні здоров'я «Здоров'я-2020», Таллінська хартія, Рамкова конвенція Всесвітньої організації охорони здоров'я з боротьби з тютюном, План дій з реалізації Європейської стратегії профілактики і боротьби з неінфекційними захворюваннями на 2012-2016 рр., Глобальна стратегія у сфері раціону харчування, фізичної активності та здоров'я (2004), Європейський план дій зі скорочення

шкідливого вживання алкоголю на 2012-2020 рр., Оттавська хартія за здоровий спосіб життя, «Аделаїдські рекомендації: Політика у громадському здоров'ї», «Сандстальська угода про здорове довкілля», Джакартська декларація з питань пропаганди здорового способу життя, Концептуальні засади сприяння покращенню здоров'я, викладені в Алма-Атинській декларації, Сундсвальській заяві, Джакартській декларації, Всесвітній декларації з охорони здоров'я «Здоров'я для всіх у ХХІ столітті», Бангкокській хартії, Європейській стратегії «Здоров'я і розвиток дітей та підлітків». Зазначені документи є логічним продовженням і доповненням один одного і приймалися у зв'язку з розвитком як науково-теоретичного розуміння проблеми, так і усвідомлення широкою громадськістю необхідності активізації практичної діяльності у цьому напрямі, вони фактично заклали правову основу на міжнародному рівні в цій сфері життєдіяльності. Основні ідеї, вони містять названі документи, – це чітке усвідомлення того, що основний шлях досягнення максимально можливого здоров'я проходить через упровадження здорового способу життя та створення сприятливого навколишнього середовища, що розуміється в широкому сенсі, як соціально-економічне та фізичне оточення людини [Луб'яна, 2013].

Інші документи підкреслюють, що лише усвідомлення цих істин як особистістю, так і широкими верствами населення є необхідною, але недостатньою умовою здоров'я. Зокрема необхідні конкретні дії з боку урядів щодо забезпечення поінформованості людей (Орхуська конвенція, 1998); установлення довірливих стосунків між населенням та органами охорони здоров'я і фахівцями задля контролю за станом свого здоров'я, попередження захворювань та планування здоров'я (Амстердамська декларація, 1994); Європейська хартія щодо алкоголю (1995), рекомендації щодо здійснення політики та стратегій ВООЗ/ЮНЕЙДС з профілактики та боротьби з хворобами, що передаються статевим шляхом (1997); інвестицій у сферу охорони здоров'я (реформування системи охорони здоров'я) та довкілля, а також розвиток інфраструктури здорового способу життя та програми контролю щодо шкідливостей (Веронська ініціатива, 1999, GMP 1991). У розвинених країнах Заходу сприяння здоровому способу життя є цілим напрямом правової та практичної діяльності, яка керується спеціальними документами та багатьма програмами (Хартія за пропаганду здорового способу життя – у Великобританії, програми обміну голок та зменшення шкідливостей – у Канаді тощо). У Норвегії та Швеції алкоголь та тютюн продають дуже рідко – існує лише по одному спеціалізованому магазину на область (округ). Причому весь «товар» дорожчий нашого алкоголю й тютюну в 50-100 разів. Зазначимо, що у Великобританії вперше за 100 років зменшилася тривалість життя, причинами є нелюбов до спорту та тяга до нездорової їжі. Тому урядовці Великобританії пропонують обмежити в продуктах харчування для дітей вміст жирів, солі, цукру; заборонити рекламу солодощів, зобов'язати

виробників наклеювати на шоколадки етикетки «Мінохорони попереджує».

Особливий інтерес у контексті нашої проблеми викликають теоретичні та практичні доробки китайських фахівців, адже Китай за останній час досягнув у цьому плані значних успіхів. Зазначимо, що в сучасному китайському суспільстві активно формується думка про те, що могутність держави та розквіт нації пов'язані із здоров'ям її громадян. Тому формування культури здоров'я у дітей та молоді є одним з основних напрямів державної освітньої політики в Китаї. Так, наприклад, важливим засобом формування культури здоров'я учнів шкіл і студентів вищих навчальних закладів у Китаї є ушу, яке має значні педагогічні можливості не лише в галузі фізичного розвитку молодої людини, а й при формуванні її як морально й духовно багаті особистості. Під час занять ушу фізичний розвиток молодих людей досягається за рахунок відповідних фізичних вправ, тоді як духовний розвиток здійснюється через пасивні «внутрішні, розвиваючі» рухи (ней кунг) й активні «зовнішні» вправи (таоцзін). У Китаї технічні фізичні комплекси, що складаються зі спеціально підібраних рухів, мають назву «таолу» та широко використовуються під час проведення ранкової гімнастики. Заохочення до таких ранкових занять проводиться централізовано за допомогою щоденних передач по державному радіо, а також у формі щоденної відеотрансляції «таолу» на центральних телевізійних каналах. У межах цієї національної традиції виконання ранкових вправ є невід'ємною частиною формування культури здоров'я, зокрема навичок здорового образу життя, у китайських студентів, при цьому найчастіше застосовуються саме «таолу» різноманітних стилів ушу. Ранкові заняття ушу проводяться, зазвичай, на свіжому повітрі, причому як індивідуально, так і в групах [Радченко, 2013].

За даними Європейського регіонального бюро ВООЗ, до чинників, які визначають сучасні тенденції в охороні здоров'я, належать глобалізація, серйозні демографічні зміни, екологічні проблеми (забруднення довкілля, зміна клімату), соціально-політичні конфлікти, технологічні нововведення, поглиблення нерівності в розподілі матеріальних благ і доступу до послуг, маркетингова, міграція населення, урбанізація тощо [Національні рахунки..., 2013]. Досвід з прийняття законодавчо-нормативних актів країнами світової спільноти вказує також на важливе значення законодавчого забезпечення активної участі громадськості – окремих осіб, громад та громадських організацій, упровадження принципу субсидіарності, надання широких можливостей місцевим органам влади у прийнятті відповідних програм і нормативних актів.

Зокрема в Оттавській хартії сприяння здоров'ю зазначається, що здоров'я створюється і втрачається людьми в ситуаціях їхнього повсякденного життя, тобто там, де вони працюють, навчаються, спілкуються, розважаються тощо [Радченко, 2013]. Тому дуже важливо, щоб суспільство було спроможне забезпечувати належні умови для

підтримки та розвитку здоров'я кожного громадянина своєї країни. Із цією метою в багатьох країнах світу впроваджується стратегія формування здорового способу життя як основи державної політики у сфері громадського здоров'я. Для цього створюються необхідні умови для навчання та підтримки населення за програмами здоров'я через державні та громадські соціальні інститути, приймаються необхідні нормативно-правові документи та громадські рішення щодо пріоритетних напрямків роботи із сім'ями, дітьми та молоддю у сфері формування здорового способу життя. Практика свідчить, що такі країни, як Канада, Великобританія, Франція, Німеччина, Грузія, добилися значних успіхів у цьому напрямку.

В Україні прийнято низку стратегічних державних програм, спрямованих на збереження здоров'я населення України, зокрема Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 р., Загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 р., Концепція загальнодержавної цільової соціальної програми «Формування здорового способу життя молоді України» на 2013-2017 рр. тощо. У законах України «Про вищу освіту», «Про охорону здоров'я», «Про фізичну культуру і спорт», Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 рр., Концепції «Здоров'я нації через освіту», Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Болонській декларації Євросоюзу, резолюціях ВООЗ, рекомендаціях ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ наголошується на необхідності фундаменталізації, безперервності, диверсифікації та гнучкості, прогностичності, доступності, відкритості, гуманістичній спрямованості фізкультурної освіти.

За даними Інституту проблем виховання НАПН України, стан фізичного і психічного здоров'я молоді в Україні є тривожною ситуацією, яка несе в собі велику загрозу національній безпеці, соціальній і демографічній сферам. Якщо вісім років тому близько 90% учнів мали відхилення у стані здоров'я, понад 50% – незадовільну фізичну підготовленість, близько 60% – низький рівень фізичного розвитку, то сьогодні ці показники значно погіршилися, Україна за станом здоров'я населення опинилася на сотому місці у світі. Критичний рівень здоров'я, фізичної підготовленості й фізичного розвитку учнів є наслідком зниження їхньої рухової активності у режимі дня при зростаючому статичному (до 72% протягом навчального року) і психоемоційному напруженні процесу навчання, упровадженні інноваційних комп'ютерних технологій у повсякденний побут, несприятливих екологічних умовах навколишнього середовища, негативного впливу наслідків Чорнобильської катастрофи [Скоруход, 2007].

За даними Міністерства освіти і науки України, лише близько 25% дітей займаються фізкультурою поза школою, у той час, коли переважна більшість віддає перевагу пасивному відпочинку біля телевізора чи комп'ютера. Тому підвищення ефективності фізичного виховання, поліпшення рухової активності, збереження й зміцнення здоров'я,

формування здорового способу життя нині визнано найактуальнішими проблемами, що нагромадилися в загальноосвітніх навчальних закладах протягом останніх десятиріч. Сьогодні, за статистичними даними, лише 10% населення України від 16-и років регулярно займається спортом, ще 10% – епізодично. Україна значно поступається середньоєвропейським показникам (майже кожен другий європеєць долучається до занять спортом: у Фінляндії – 82%, Швеції – 70% , Великій Британії – 66% населення). Аналіз стану здоров'я студентської молоді свідчить, що майже 90% з них мають відхилення у здоров'ї, близько 50% – незадовільну фізичну підготовку. Лише протягом останніх років майже на 40% збільшилася кількість студентської молоді, віднесеної за станом здоров'я до спеціальної медичної групи [Болубаш, 2008].

Розв'язання проблеми збереження здоров'я молоді завжди було, є і буде найважливішим і найскладнішим завданням людства, оскільки саме воно визначає її можливості жити повноцінним та щасливим життям. Науковці (Г. Бесарабчук, М. Солопчук, Р. Чаплінський та ін.) стверджують, що сучасне життя вимагає від майбутніх фахівців дбати про стан свого здоров'я, самостійно займатися фізичними вправами, мати психофізичну готовність до життєдіяльності й праці відповідно до обраної професії та бути конкурентоспроможним [Солопчук, 2003]. Ряд дослідників (Г. Малка, С. Філь, О. Худолій та ін.) погіршення стану здоров'я молоді пов'язують з кризою в національній системі виховання, а її причинами визначають «знецінення соціального престижу здоров'я, фізичної культури і спорту; відставання від сучасних вимог усіх ланок підготовки і перепідготовки фізкультурних кадрів; недооцінка в навчальних закладах соціальної, оздоровчої та виховної ролі фізичної культури і спорту; залишковий принцип її фінансування [Філь, 2003]».

Ситуація, що склалася зі станом здоров'я студентської молоді в Україні, пов'язана з відсутністю соціального замовлення на фізичну готовність майбутніх спеціалістів до інтенсивної праці; нерозумінням самими студентами значущості фізичного виховання як важливої складової освітнього процесу; низькою мотивацією молоді до фізичного, духовного і соціального вдосконалення, підтримання здорового способу життя. Науковці головними причинами погіршення здоров'я студентів визначають фізичні, психологічні перевантаження, стресові ситуації, втому, зниження творчої активності і якості пізнавальної діяльності. О. Швидкий, досліджуючи проблему охорони здоров'я студентів, виявив такі причини погіршення стану їх здоров'я під час навчання: порушення раціонального добового режиму дня (66,8%); недостатня тривалість щоденного перебування на свіжому повітрі (70,4%) та сну (64,5%); низька рухова активність і фізичне навантаження (64,9%); порушення режиму харчування (86,3%); проживання у родинях з несприятливим психологічним кліматом (22,1%); мають шкідливі звички (21,7%) [Бобрицька, 2006].

Зазначимо, що професійна підготовка майбутніх учителів (щоденна навчальна робота, заліково-екзаменаційні сесії, виробничі практики, систематична самопідготовка й самовиховання) потребує від студента доброго здоров'я. Саме це обумовлює необхідність того, що майбутні вчителі повинні працювати над формуванням власної культури здоров'я як світоглядної орієнтації та готуватися до виховання здорового способу життя у своїх учнів. Для розв'язання цього завдання науковці М. Овчиннікова та В. Ткаченко пропонують: навчання основних аспектів культури здоров'я, шляхів і засобів її реалізації; виховання особистості, яка об'єднає духовне багатство, моральну чистоту та фізичну досконалість; створення фундаменту фізичного здоров'я, на якому базується психічне здоров'я [Скороход, 2007]. Досвід роботи у вищій педагогічній школі дозволяє констатувати, що ситуація, яка склалася зі станом здоров'я молоді, пов'язана з тим, що вихованню культури здоров'я як світоглядної орієнтації у навчальних закладах приділяється мало часу або взагалі не приділяється. Заняття з фізичного виховання в основному спрямовані на розвиток у студентів фізичних якостей, хоча найважливішим є навчання їх зберігати своє здоров'я, керувати цим процесом, контролювати свій стан здоров'я, знати та вміти застосовувати індивідуальну систему оздоровлення з метою подальшого навчання дітей та молоді збереженню здоров'я. Ми переконані, що проблема збереження здоров'я студентів може бути вирішена позитивно лише з позицій державного підходу, добре організованого виховного процесу з турботою про збереження здоров'я та міжгалузевою інтеграцією педагогіки, психології, медицини, валеології, фізичного виховання.

Сучасні науковці виділяють складові культури здоров'я, які необхідно сформувати в майбутніх учителів: гуманістичні ціннісні орієнтації та ідеали, які дозволяють орієнтуватися особистості в широкому спектрі цінностей та формувати на цій основі відповідне ставлення до навколишнього світу; знання духовного, психічного та фізичного аспектів здоров'я людини; володіння оздоровчими технологіями для формування, збереження й зміцнення свого здоров'я та здоров'я майбутніх вихованців. Упровадження цих здобутків вимагає перегляду сформованих стереотипів поведінки молоді, переосмислення концептуальної моделі здоров'я з урахуванням того, що пріоритетне значення у його збереженні та зміцненні належить способу життя (Н. Агаджанян, В. Кайбишев, О. Рибалка, С. Страшко, В. Язловецький).

Формування здорового способу життя підрастаючого покоління – це соціально-педагогічний процес, що визначає домінуючу роль у ньому вчителя. Об'єктом цього процесу є людина з усією складністю функцій організму, психіки, взаємодії з навколишнім середовищем. При цьому діяльність учителя є комплексною, з тісно взаємозв'язаними ідеологічно-моральним, психологічним, медико-біологічним аспектами, що становлять природничо-наукове підґрунтя професійної підготовки майбутнього

вчителя, без якої неможливо забезпечити збереження здоров'я дітей та молоді.

Разом з тим у підготовці вчителів до розв'язання проблеми збереження здоров'я дітей та молоді спостерігаються певні суперечності, що зумовлені такими аспектами: з одного боку, виховання основ здоров'я у школярів є не простим, поступовим і послідовним процесом, який має охоплювати увесь період, що пов'язаний із навчанням учнів у загальноосвітньому навчальному закладі; при цьому вивчається велика кількість навчальних дисциплін; на різних етапах (у початковій, основній та старшій школі) мають братися до уваги вікові особливості школярів, запроваджуватися різні методи, прийоми і засоби навчання та педагогічні технології виховання на уроках і в позакласній роботі; виховна робота має розв'язуватися комплексно як єдина цілеспрямована робота педагогічного та учнівського колективів школи у тісному взаємозв'язку з батьками та іншими інституціями і передбачати підготовку висококваліфікованих кадрів з усіх напрямків підготовки та з усіх навчальних дисциплін; з іншого боку, традиційна методика збереження здоров'я дітей та молоді не завжди базується на сучасних інноваційних педагогічних технологіях; зводиться до виховної роботи в основному в початковій школі; з цією метою готуються лише вчителі початкових класів та вчителі зі спеціалізації «валеологія»; більшість учителів фізико-математичних і природничих дисциплін до цього виду педагогічної діяльності не залучаються і не готуються, хоча природничі дисципліни у ЗНЗ різного типу і профілю, особливо у старших класах, вивчаються упродовж значно більшого часу; у процесі підготовки майбутніх учителів мало використовуються сучасні технології та активізуючі засоби і перевірені методичні рекомендації й матеріали; учителі природничих дисциплін залишаються не підготовленими, пасивними, без умотивованого ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я дітей та молоді.

Для забезпечення професійного рівня готовності майбутніх учителів до збереження здоров'я дітей та молоді їхня підготовка має враховувати: розробку спецкурсу інтегрованого характеру (складання програми, відбір і структурування матеріалу, виділення відповідного часу на різні форми роботи та види діяльності, тематичне планування занять, розробка методики з виокремленням особливостей проведення занять, з-поміж яких, окрім лекцій, обов'язковими є практичні (семінарські) заняття, самостійна, індивідуальна та науково-дослідна робота студентів); підготовку навчальних і методичних посібників для студентів і рекомендацій для викладачів; підготовку методичного забезпечення для розширення тематики класно-урочної і позакласної та позаурочної виховної роботи з учнями. Позитивний кінцевий результат у сформованості готовності майбутніх учителів до збереження здоров'я дітей та молоді мають забезпечуватися відповідними педагогічними умовами, серед яких основними є: інтеграція та інноваційне спрямування змісту соціально-економічних та природничих дисциплін, поєднання теорії і практики

професійної підготовки майбутніх учителів, збагачення її навчально-методичними напрацюваннями та розроблення і впровадження новітніх педагогічних технологій.

Сьогодні в Україні відсутня цілісна система формування культури здоров'я населення, відсутня послідовна та безперервна система навчання здоров'ю, відсутня мода на здоров'я. Недосконалість законодавчої, нормативно-правової бази, що регламентує діяльність з охорони здоров'я населення, несформованість культури здоров'я в самих викладачів, неблагополуччя їх стану здоров'я обумовлюють несприятливий і суттєвий вплив на здоров'я студентської молоді. Модернізація освіти спонукає до пошуку нових освітніх і виховних технологій, до впровадження нетрадиційних форм і методів навчання та виховання. Упровадження та використання інноваційних технологій дасть можливість встановити позитивне ставлення молоді до уроків фізичної культури та спорту та допоможе досягти значного покращення їхнього здоров'я. Правильно організована інноваційна система фізичного виховання з використанням нетрадиційних і традиційних форм та методів фізичного виховання, різних технологій забезпечить ефективне формування у школярів та студентів позитивної мотивації до здорового способу життя. За дослідженнями науковців найефективнішими сучасними засобами збереження здоров'я дітей та молоді, популяризації здорового способу життя серед них є наочна агітація, регулярне проведення масових фізкультурно-оздоровчих заходів, використання науково-популярних фільмів, книг, виставок, проведення бесід тощо. Напрямок роботи зі збереження здоров'я студентської молоді та підготовки їх до формування здорового способу життя в учнів можуть бути різними: аудиторна робота викладача і студентів, робота в позааудиторний час. Виховна й освітня робота як доповнення за межами аудиторії забезпечує актуалізацію теоретичних знань студентів, привертає увагу до найгостріших соціальних проблем, формує їхню соціальну зрілість, розвиває пізнавальний інтерес, виховує професійну направленість, сприяє розвитку мислення, дає можливість реалізувати свої здібності. Науково-практичні конференції є цікавою формою навчання, і студенти з великим бажанням беруть участь у них, що ще раз підкреслює зацікавленість та небайдужість молоді до збереження здоров'я.

Висновки. Вивчення досвіду вітчизняної і зарубіжної теорії і практики переконливо засвідчує, що проблема збереження здоров'я молодого покоління формувалась об'єктивно і пройшла непростий шлях, зазнаючи змін. Важливе місце в реалізації цієї проблеми на рівні учнів та студентів належить учителю ще у процесі підготовки його в педагогічному ВНЗ. Для підготовки майбутніх учителів до збереження здоров'я дітей та молоді необхідно вдосконалювати навчальний процес з орієнтацією на технології фізичного виховання з урахуванням особливостей професійної підготовки вчителів; професійно спрямовувати форми здоров'язбережувальної роботи у ВНЗ; створювати в процесі навчальних занять спеціальні умови, що сприяють оволодінню студентами

практичними вміннями та навичками здоров'язбережувальної та оздоровчої роботи. Стаття не розкриває всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого науково-педагогічного пошуку потребує питання вивчення та впровадження зарубіжного досвіду застосування здоров'язбережувальної педагогіки у практиці роботи вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бобрицька, 2006* – Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів : монографія / В. І. Бобрицька. – Полтава : ТОВ «Поліграф. центр «Скайтек», 2006. – 432 с.
- Болобаш, 2008* – Болобаш Я. К. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / Я. К. Болобаш. – К. : Вища школа, 2008. – 128 с.
- Національні рахунки..., 2013* – Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України: [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К. : Держ. служба статистики України, 2013.
- Жиденко, 2012* – Організація здоров'язбережувального освітнього середовища у вищих навчальних закладах : метод. реком. для викладачів вищ. навч. закл. / Жиденко А. О. [та ін.]. – Чернівці : ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – 43 с.
- Луб'яна, 2013* – Права людини в галузі охорони – 2012: доп. правозахис. орг. про дотримання права на здоров'я в Україні / [О. Луб'яна та ін.; заг. ред. Роханський А. О.]. – Х. : Права людини, 2013. – 86 с.
- Скорород, 2007* – Скороход Т. В. Формування здорового способу життя молоді : [посібник] / Т. В. Скороход; [ред. В. К. Романцевич]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. – 215 с.
- Солопчук, 2003* – Солопчук М. С. Фізичне виховання студентської молоді : метод. посіб. / М. С. Солопчук, Г. В. Бесарабчук, Р. Б. Чаплінський. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський ДПУ, 2003. – 74 с.
- Радченко, 2013* – Фізичне виховання та здоров'я студентів : матеріали регіон. наук.-практ. конф. (Луганськ, 2-3 квіт. 2013 р.); [за заг. ред. А. В. Радченко]. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2013. – Ч. 1. – 187 с.
- Філь, 2003* – Філь С. М. Історія фізичної культури : навч. посіб. / С. М. Філь, О. М. Худолій, Г. В. Малка; за ред. С. М. Філя. – Харків : ОВС, 2003. – 160 с.

REFERENCES

- Bobrytska, 2006* – Bobrytska V. I. Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u maibutnikh uchyteliv : monohrafiia / V.I.Bobrytska. – Poltava : TOV «Polihraf. tsentr «Skaitek», 2006. – 432 s.
- Boliubash, 2008* – Boliubash Ia. K. Vyshcha osvita Ukrainy – yevropeyskyi vymir : stan, problemy, perspektyvy / Ia. K. Boliubash. – K. : Vyshcha shkola, 2008. – 128 s.
- Natsionalni rakhunky..., 2013* – Natsionalni rakhunky okhorony zdorov'ia (NROZ) Ukrainy : [stat. biul.] / Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy. – K. : Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy, 2013.
- Zhydenko, 2012* – Orhanizatsiia zdorov'iazberezhualnoho osvitnoho seredovyscha u vyshchykh navchalnykh zakladakh : metod. rekom. dlia vykladachiv vyshch. navch. zakl. / Zhydenko A. O. [ta in.]. – Chernihiv : ChNPU im. T. H. Shevchenka, 2012. – 43 s.
- Lub'iana, 2013* – Prava liudyny v haluzi okhorony – 2012: dop. pravozakhys. orh. pro dotrymattia prava na zdorov'ia v Ukraini / [O. Lub'iana ta in.; zah. red. Rokhanskyi A. O.]. – Kh. : Prava liudyny, 2013. – 86 s.
- Skorokhod, 2007* – Skorokhod T. V. Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia molodi : [posibnyk] / T. V. Skorokhod; [red. V. K. Romantsevych]. – Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2007. – 215 s.
- Solopchuk, 2003* – Solopchuk M. S. Fizyczne vykhovannia studentskoi molodi : metod. posib. / M. S. Solopchuk, H. V. Besarabchuk, R. B. Chaplinskyi. – Kam'ianets-Podilskyi : Kam'ianets-Podilskyi DPU, 2003. – 74 s.
- Radchenko, 2013* – Fizyczne vykhovannia ta zdorov'ia studentiv : materialy rehion. nauk.-prakt. konf. (Luhansk, 2-3 kvit. 2013 r.); [za zah. red. A. V. Radchenko]. – Luhansk : DZ «LNU im. T. Shevchenka», 2013. – Ch. 1. – 187 s.
- Fil, 2003* – Fil S. M. Istoriiia fizychnoi kultury : navch. posib. / S. M. Fil, O. M. Khudolii, H. V. Malka; za red. S. M. Filia. – Kharkiv : OVS, 2003. – 160 s.

Надійшла до друку 15.07.2014.